

обумовлена самим змістом цих принципів, які обмежують дію один одного. Тому з метою усунення такої законодавчої особливості закріплення принципів адміністративного судочинства вважаємо, що КАС України доцільно доповнити окремою статтею, яка б містила у собі виключення щодо дії принципу диспозитивності.

Крім того, вважаємо за необхідне доповнити КАС України нормою, яка б зафіксувала поняття «принципи адміністративного судочинства». Таке доповнення підкреслило б значущість принципів, відобразило б загально визнане твердження, що їх повноцінна реалізація є гарантією права на справедливий суд, що закріплений в тексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Писаренко Н. Б. Адміністративно-правові спори (удосконалення порядку вирішення) : монографія / Н. Б. Писаренко, В. А. Сьоміна. – 2-ге вид., зі змінами та допов. – Х. : Право, 2012. – 136 с.

2. Битяк Ю. Адміністративне судочинство як форма забезпечення верховенства права і законності / Ю. Битяк // Право України. – 2011. – № 4. – С. 12–38.

3. Писаренко Н. Б. Конфлікти між учасниками адміністративно-правових відносин / Писаренко Н. Б. // Конфлікти в суспільствах, що трансформуються : зб. наук. статей (за матеріалами XI Харківських політологічних читань). – Х. : Право, 2001. – С. 166.

4. Кодекс адміністративного судочинства України // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 32. – Ст. 191.

Писаренко Н.

к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД У СПОРАХ, ЩО ВИНИКАЮТЬ З ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН: ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Право на справедливий суд гарантовано статтею 6 *Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року* (далі – Конвенція). Перше речення пункту першого цієї статті звучить так: «Кожен має право на справедливий судовий розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» [1]. Отже, саме у цьому реченні визначено сферу застосування статті 6: вона поширюється на розгляд справ, які торкаються «прав та обов'язків цивільного характеру» та «кримінального обвинувачення», і не підлягає використуванню у провадженнях, не пов'язаних із розв'язанням інших конфліктів.

Однак останнє твердження не виглядає беззаперечним. Хоча б з тієї причини, що сам *Європейський суд з прав людини* (далі – ЄСПЛ) безкінечно

відзначає, що Конвенція є «живим» інструментом, а тому вона має тлумачитися з огляду на умови, що існують на час застосування її положень. Звідси – надзвичайно велика кількість рішень, в яких відображена позиція ЄСПЛ відносно розуміння сутності та змісту досліджуваного права, а відтак – відносно необхідності поширення гарантій, які наповнюють це право, на сфери, що, на перший погляд, не стосуються кримінального обвинувачення чи вирішення справ про права та обов'язки цивільного характеру.

Йдеться, насамперед, про публічну сферу, де спори, як правило, обумовлені владною діяльністю певних суб'єктів. Їх учасники – владарюючі суб'єкти й приватні особи – «нерівні» у правовідносинах, з яких вони (спори) виникають: перші можуть впливати на поведінку інших, корегувати її відповідно до нормативно встановлених вимог, а інші – мають або підкоряться такому впливу, або, якщо він зачіпає їх права, свободи, інтереси, протистояти йому, у тому числі через звернення до суду за захистом.

Очевидно, що справедливе вирішення подібних конфліктів неможливе без закріплення за учасниками судового провадження процесуальних прав та обов'язків, здійснення яких дозволяє «нерівним» у відносинах стати «рівними» у процесі. Щодо самого судочинства, то воно має бути підкорено таким правилам, які гарантуватимуть реалізацію згаданих прав та обов'язків.

Можна впевнено стверджувати, що дискусія відносно умов застосування пункту 1 статті 6 Конвенції до спорів, що виникають у публічній сфері, є безкінечною. Свою точку зору з цього приводу найбільш «рельєфно» ЄСПЛ висловив у декількох рішеннях, які нині найчастіше цитують як у самих судових прецедентах, так і у наукових публікаціях, присвячених розглядуваній проблематиці.

До таких рішень можна віднести рішення у справах *«Рінгайзен проти Австрії»* та *«Кеніг проти Німеччини»*. Конфліктні ситуації у цих справах, суттєво різняться: справа пана Рінгайзена стосувалася порушення його прав під час розгляду австрійським адміністративним органом заяви про затвердження договору про придбання ним нерухомості; пан Кеніг скаржився на тривалість розгляду позову про визнання протиправним рішення про скасування дозволу на утримання ним клініки та зайняття медичною практикою.

Разом з тим, аналіз цих несхожих ситуацій дозволив ЄСПЛ відтворити ряд позицій, що можуть сприйматися як орієнтири під час вирішення питання про застосовність цивільно-правового аспекту права на справедливий суд при розв'язанні спорів за участю представників публічної влади.

Стисло ці позиції можна представити так.

1. Поняття «права та обов'язки цивільного характеру» не може тлумачитися виключно у світлі внутрішнього законодавства держави-відповідача. Воно є *автономним*; його слід сприймати «у розумінні Конвенції». Тим не менш ЄСПЛ не вважає, що у даному контексті законодавство держави-відповідача не має значення. «Чи буде право розглядатися як цивільне у розумінні Конвенції, залежить не від його юридичної кваліфікації у внутрішньому законодавстві, а від того, який матеріальний зміст вміщено в нього цим законодавством і які наслідки законодавство пов'язує із ним. Здійснюючи свою контрольну функцію, Суд має враховувати завдання і цілі як Конвенції, так і правових систем держав-учасниць» [2].

2. Пункт 1 статті 6 Конвенції охоплює не тільки приватноправові конфлікти у традиційному розумінні, тобто спори між приватними особами або між приватною особою та державою у тому випадку, коли остання діє як

суб'єкт цивільного права. Визначальним для кваліфікації спору як спору про права цивільні є сам характер права, відносно реалізації якого цей спір виник. «Не обов'язково, щоб обидві сторони судового процесу були приватними особами. Формулювання пункту 1 статті 6 мають ширше значення; французьке формулювання – *contestations sur (des) droits et obligations de caractere civil* (спори про права та обов'язки цивільного характеру) – відноситься до усіх процесів, результат яких має визначальне значення для прав та обов'язків приватних осіб. Англійське формулювання – *determination of ... civil rights and obligations* (визначення ... цивільних прав та обов'язків) – підтверджує це тлумачення. Характер закону, на підставі якого розглядається дане питання, та органу, на який покладено повноваження відносно його розв'язання не мають вирішального значення» [3].

3. Для застосування пункту 1 статті 6 Конвенції не має значення те, що конфлікт між приватною особою і державою обумовлений прийняттям компетентним органом на виконання владних повноважень адміністративного акту. Не відіграє будь-якої ролі і те, що відповідно до права держави-відповідача ухвалення рішення на його розв'язання покладено на адміністративні суди. Єдине, що має значення, це те, що «предметом розгляду під час вирішення конфлікту є права приватного характеру» [2].

Зауважимо, що питання про застосовність пункту 1 статті 6 Конвенції Європейський суд з прав людини вирішує дуже виважено, з обережністю, ухвалюючи рішення по кожній конкретній справі окремо. Але очевидним є те, що стосовно справ із елементами публічного права тлумачення ЄСПЛ поняття «права та обов'язки цивільного характеру» стає все більш ліберальним. За таких умов легше вирізнити судові провадження з розгляду публічно-правових спорів, що не підпадають під дію досліджуваного конвенційного положення, аніж сформулювати перелік тих, до яких це положення застосовується.

Можемо стверджувати, що ЄСПЛ демонструє послідовність та непохитність у питанні незастосовності гарантій пункту 1 статті 6 Конвенції при розв'язанні (1) *спорів, пов'язаних з реалізацією політичних прав*. Провадження з розгляду (2) *конфліктів між державою та платниками податків*, за загальним правилом, також не підпадають під сферу застосування «цивільної» частини статті 6; але останнім часом ЄСПЛ своїми рішеннями все ж таки намагається вплинути на перебіг відносин за участю податкових органів. І нарешті, очевидних «поблажливих» змін зазнають позиції ЄСПЛ щодо застосовності гарантій пункту 1 статті 6 під час вирішення (3) *суперечок з приводу перебування на державній службі*.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року : ратифікована Верховною Радою України 17 лип. 1997 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263; офіційний переклад тексту Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року див. : Офіц. вісн. України. – 2006. – № 32. – Ст. 2371.

2. Решение Европейского суда по правам человека по делу «Кёниг против Германии» от 28 июня 1979 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://european-court.eu/uploads/ECHR_Konig_v_Germany_28_06_1978.pdf.

3. The European Court's of Human Rights judgment, July 28, 1971, on the case of Ringeisen v. the Austria [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57565>.